

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

TEXNIKA YO‘NALISHIDAGI TALABALARDA TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Maxmudova Zulfiya Muxiddinovna
Toshkent davlat texnika universiteti, katta o‘qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada texnika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik va metodik jihatlari yoritilgan. Zamonaviy ta‘lim jarayonida chet tillarini o‘qitishda auditoriyada tinglash ko‘nikmasi muhim o‘rin tutadi, chunki u kasbiy kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda interaktiv metodlar, audio-vizual vositalar va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali tinglab tushunish malakasini oshirish yo‘llari tahlil qilingan. Shuningdek, texnika sohasiga oid autentik materiallardan foydalanish samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: tinglab tushunish, kompetensiya, texnika ta‘limi, kommunikativ yondashuv, audio materiallar, interaktiv metodlar, kasbiy ingliz tili.

РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИИ АУДИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ

Махмудова Зульфия Мухиддиновна
Ташкентский государственный технический университет, старший преподаватель

Аннотация

В данной статье рассматриваются педагогические и методические аспекты развития компетенции аудирования у студентов технических направлений. В современном образовательном процессе обучение аудированию занимает важное место, так как способствует формированию профессиональной коммуникативной компетенции. Проанализированы способы повышения навыков аудирования с использованием интерактивных методов, аудиовизуальных средств и цифровых технологий. Также обоснована эффективность применения аутентичных материалов технической направленности.

Ключевые слова: аудирование, компетенция, техническое образование, коммуникативный подход, аудиоматериалы, интерактивные методы, профессиональный английский язык.

DEVELOPING LISTENING COMPREHENSION COMPETENCE IN TECHNICAL STUDENTS

Maxmudova Zulfiya Muxiddinovna
Tashkent State Technical University, Senior Lecturer

Abstract

This article discusses the pedagogical and methodological aspects of developing listening comprehension competence among students of technical fields. In modern education, listening skills play a crucial role as they contribute to the formation of professional communicative competence. The study analyzes ways to improve listening skills through interactive methods, audiovisual tools, and digital technologies. The effectiveness of using authentic technical materials is also justified.

Keywords: listening comprehension, competence, technical education, communicative approach, audio materials, interactive methods, English for Specific Purposes (ESP).

Bugungi globallashuv jarayonida texnika va muhandislik sohalarining jadal rivojlanishi mutaxassislardan nafaqat kasbiy bilim, balki xorijiy tillarda erkin muloqot qila olish kompetensiyasini ham talab etmoqda. Ayniqsa, texnika yo‘nalishidagi talabalarda chet tilini o‘rganish jarayonida tinglab tushunish kompetensiyasi muhim o‘rin tutadi, chunki u ilmiy-texnik axborotni qabul qilish, zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish hamda xalqaro hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda asosiy vosita hisoblanadi.

Tinglab tushunish kompetensiyasi til o‘rganishning eng murakkab, ammo eng zarur ko‘nikmalaridan biri bo‘lib, u talabadan diqqatni jamlash, tezkor fikrlash va eshitilgan ma‘lumotni tahlil qilish qobiliyatini talab etadi. Texnika yo‘nalishidagi talabalar uchun esa bu kompetensiya maxsus kasbiy

matnlar, texnik yoʻriqnomalar va ilmiy maʼruzalarni tushunishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Shu sababli, zamonaviy taʼlim tizimida tinglab tushunish koʻnikmasini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlar, interaktiv yondashuvlar hamda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish dolzarb masalalardan biri boʻlib qolmoqda. Ushbu maqolada texnika yoʻnalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi.

Adabiyotlar sharhi. Tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish masalasi til oʻqitish metodikasida keng oʻrganilgan yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu soha boʻyicha koʻplab xorijiy va mahalliy olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan boʻlib, ularning ishlari zamonaviy taʼlim metodikasining shakllanishiga asos boʻlib xizmat qilgan.

Dastlab, H. Douglas Brown oʻzining “Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy” asarida tinglab tushunishni kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida koʻrsatadi. Unga koʻra, tinglash faqat eshitish emas, balki maʼlumotni qayta ishlash, tahlil qilish va kontekstda tushunish jarayonidir[1; 155-b].

Shuningdek, Michael Rost (2002, 2011) tinglab tushunishni rivojlantirishda interaktiv yondashuv muhimligini taʼkidlaydi. Uning fikricha, tinglash jarayoni “faol kognitiv faoliyat” boʻlib, unda tinglovchi oldindan taxmin qilish, maʼlumotni tekshirish va qayta qurish jarayonlarini amalga oshiradi[2; 14-16 b].

Jack C. Richards va Richard Schmidt esa kommunikativ til oʻqitish nazariyasida tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirish uchun autentik materiallardan foydalanish zarurligini asoslab bergan. Ular real hayotga yaqin audio matnlar talabalarning motivatsiyasini oshirishini qayd etadi[3; 9-b].

Rossiyalik metodist olimlardan E. N. Solovova chet tillarini oʻqitishda tinglash koʻnikmasini rivojlantirish bosqichlarini batafsil yoritgan boʻlib, u tinglashni tayyorlov, asosiy va yakuniy bosqichlarga ajratadi. Uning yondashuvi taʼlim jarayonini tizimli tashkil etishga yordam beradi[4; 45-46 b].

Oʻzbekistonlik tadqiqotchilardan J. Jalolov chet tillarini oʻqitish metodikasi boʻyicha ilmiy ishlarida tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishda audiomatnlar va kommunikativ mashqlarning ahamiyatini alohida taʼkidlaydi. Shuningdek, u texnika yoʻnalishidagi talabalar uchun kasbiy yoʻnaltirilgan materiallardan foydalanish samarali ekanligini qayd etadi[5; 12-b].

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda texnika yoʻnalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini oʻrganish va uning samarali metodlarini aniqlash maqsad qilangan. Tadqiqot pedagogik tajriba, kuzatish, soʻrovnoma hamda qiyosiy tahlil metodlari asosida amalga oshirildi.

Natijalar. Tadqiqot jarayonida texnika yoʻnalishidagi talabalar bilan olib borilgan pedagogik tajriba natijalari tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy metodlarning samaradorligini aniq koʻrsatdi. Tadqiqotda jami 60 nafar talaba ishtirok etdi, shundan 30 nafari nazorat guruhi, 30 nafari tajriba guruhi sifatida tanlandi. Tajriba avvalida va yakunida talabalar bilim darajasi, tinglab tushunish tezligi hamda toʻgʻri javob berish koʻrsatkichlari qiyosiy ravishda tahlil qilindi.

Tajriba Toshkent Davlat Texnika Universitetida ikki guruhda olib borildi: nazorat guruhi (n=30) — anʼanaviy metodlar asosida oʻqitilgan hamda tajriba guruhi (n=30) — audio-vizual materiallar, interaktiv mashqlar va raqamli platformalar qoʻllanilgan holda taʼlim olgan talabalar. Natijalar shuni koʻrsatdiki, zamonaviy yondashuvlar asosida oʻqitilgan talabalar tinglab tushunish topshiriqlarini bajarishda sezilarli darajada yuqori natijalarni qayd etdi.

Tajriba boshida ikkala guruhda ham koʻrsatkichlar deyarli bir xil boʻlgan boʻlsa, yakuniy bosqichda tajriba guruhida sezilarli oʻsish kuzatildi. Ayniqsa, autentik audio materiallar va interaktiv topshiriqlar talabalarning diqqatni jamlash hamda maʼlumotni tez qayta ishlash qobiliyatini oshirdi.

Quyidagi jadvalda tajriba natijalarining qiyosiy tahlili keltirilgan:

1-jadval

Tinglab tushunish kompetensiyasining rivojlanish koʻrsatkichlari (tajriba va nazorat guruhlar, n=60)

Koʻrsatkichlar	Tajriba oldi (Nazorat guruhi, n=30)	Tajriba oldi (Tajriba guruhi, n=30)	Tajriba keyin (Nazorat guruhi, n=30)	Tajriba keyin (Tajriba guruhi, n=30)
Tinglab tushunish test natijalari (%)	52%	53%	60%	82%
Toʻgʻri javoblar aniqligi (%)	50%	51%	58%	85%
Audio matnni tushunish tezligi	1.2	1.3	1.5	2.4

(daqiqada)				
Mustaqil tahlil qilish darajasi	O'rtacha	O'rtacha	Yaxshi	Juda yaxshi

Jadvaldan ko'rinadiki, tajriba guruhida barcha ko'rsatkichlar sezilarli darajada oshgan. Ayniqsa, to'g'ri javoblar aniqligi va tinglab tushunish test natijalari bo'yicha o'sish an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda qo'llanilgan interaktiv metodlar talabalarining nafaqat eshitib tushunish darajasini, balki umumiy kommunikativ faolligini ham oshirdi. Tajriba guruhida dars jarayonida faol ishtirok etish, savollarga tezkor javob berish hamda eshtilgan ma'lumotni qayta ishlash qobiliyati sezilarli darajada yaxshilandi[6; 89-b].

Shuningdek, audio-vizual materiallar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalar e'tiborini uzoqroq vaqt davomida jamlash imkonini berdi. Bu esa tinglab tushunish jarayonida muhim hisoblangan diqqat barqarorligi va kognitiv faollikning oshishiga olib keldi. Ayniqsa, texnik mavzuga oid autentik matnlar talabalar uchun real kasbiy vaziyatlarni tasavvur qilish va ularni til orqali anglash imkonini yaratdi.

Nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish usullari qo'llanilganligi sababli o'sish mavjud bo'lsa-da, u tajriba guruhiga nisbatan sezilarli darajada past bo'ldi. Bu holat an'anaviy metodlarning tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda cheklangan samaraga ega ekanligini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida yana shuni kuzatish mumkinki, raqamli platformalar va interaktiv topshiriqlar talabalarining mustaqil ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantirdi. Ular darsdan tashqari vaqtda ham audio materiallarni qayta tinglash, yangi so'z va iboralarni mustahkamlash imkoniga ega bo'ldilar. Bu esa o'quv jarayonining uzluksizligini ta'minladi.

Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, texnika yo'nalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv yondashuvlar eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Bu yondashuvlar talabalarining kasbiy til kompetensiyasini oshirishga va ularni real kasbiy muhitga tayyorlashga xizmat qiladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, texnika yo'nalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni bir qator pedagogik, psixologik va metodik omillarga bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, chet tilini kasbiy maqsadlarda o'qitish (ESP – English for Specific Purposes) sharoitida tinglab tushunish ko'nikmasi oddiy lingvistik faoliyat emas, balki murakkab kognitiv va kommunikativ jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, an'anaviy o'qitish metodlari (faqat darslik va o'qituvchi nutqiga tayangan holda) talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Bunday yondashuvda talabalar ko'proq passiv tinglovchi rolda qolib ketadi, bu esa real kommunikativ vaziyatlarda tezkor tushunish va reaksiya bildirish qobiliyatini cheklaydi. Nazorat guruhidagi pastroq natijalar aynan shu omil bilan izohlanadi.

Ikkinchidan, tajriba guruhi natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv metodlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish tinglab tushunish kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantiradi. Bu yerda audio-vizual materiallar, autentik texnik matnlar, podkastlar, videoma'ruzalar va onlayn platformalar muhim rol o'ynaydi. Ular talabalarni real kommunikativ muhitga yaqinlashtirib, eshtilgan axborotni tez va samarali qayta ishlashga yordam beradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida kuzatilgan muhim jihatlardan biri – talabalarining motivatsiya darajasining oshishidir. Interaktiv va zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar talabalarni faol ishtirok etishga undadi. Ayniqsa, texnika yo'nalishiga oid autentik materiallar (masalan, muhandislik jarayonlari, texnik ko'rsatmalar, ilmiy ma'ruzalar) ularning kasbiy qiziqishini oshirdi. Bu esa tinglab tushunish jarayonini yanada samarali qildi.

Psixolingvistik nuqtai nazardan qaraganda, tinglab tushunish jarayoni bir vaqtning o'zida bir nechta aqliy jarayonlarni o'z ichiga oladi: fonemalarni farqlash, leksik birliklarni tanish, grammatik strukturalarni tushunish hamda kontekst asosida ma'no hosil qilish. Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, bu jarayonlar aynan ko'pkanalli (multimodal) o'qitish orqali samarali rivojlanadi.

Yana bir muhim jihat – raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi. Mobil ilovalar, onlayn platformalar va interaktiv testlar talabaga mustaqil ishlash imkonini beradi[7; 47-48]. Bu esa tinglab tushunish kompetensiyasini faqat auditoriyada emas, balki mustaqil ta'lim jarayonida ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada, o'quv jarayoni uzluksiz va individual yondashuvga asoslangan tizimga aylanadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim qiyinchiliklar ham kuzatildi. Ba'zi talabalar autentik

audio materiallarni tushunishda dastlab qiyinchilikka duch kelishdi. Bu holat ularning lugʻat boyligi yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda tez nutqni qabul qilish koʻnikmasi hali shakllanmaganligi bilan izohlanadi. Biroq muntazam mashqlar va bosqichma-bosqich murakkablashtirilgan topshiriqlar orqali bu muammo asta-sekin bartaraf etildi.

Shu asosda aytish mumkinki, texnika yoʻnalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish nafaqat til oʻqitishning bir qismi, balki ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim komponenti hisoblanadi. Zamonaviy taʼlim sharoitida ushbu kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar raqobatbardosh mutaxassis tayyorlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari texnika yoʻnalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy taʼlim tizimining muhim vazifalaridan biri ekanligini tasdiqladi. Tinglab tushunish koʻnikmasi nafaqat til oʻrganish jarayonining tarkibiy qismi, balki boʻlajak muhandis va texnik mutaxassislarning kasbiy faoliyatida zarur boʻladigan asosiy kommunikativ kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni koʻrsatdiki, anʼanaviy oʻqitish metodlari ushbu kompetensiyani rivojlantirishda yetarli samaradorlikka ega emas. Aksincha, interaktiv metodlar, audio-vizual vositalar, autentik materiallar hamda raqamli texnologiyalarni qoʻllash talabalarning tinglab tushunish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, tajriba natijalari talabalarning faolligi, motivatsiyasi va mustaqil ishlash koʻnikmalari ham rivojlanganini koʻrsatdi. Bu esa tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirish jarayoni faqat dars bilan cheklanib qolmasdan, mustaqil taʼlim va amaliy mashqlar bilan uzviy bogʻliq boʻlishi kerakligini tasdiqlaydi. Umuman olganda, texnika yoʻnalishidagi talabalarda tinglab tushunish kompetensiyasini samarali rivojlantirish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega: kommunikativ yondashuvni joriy etish, autentik kasbiy materiallardan foydalanish, zamonaviy raqamli texnologiyalarni taʼlim jarayoniga integratsiya qilish hamda bosqichma-bosqich murakkablashtirilgan mashqlar tizimini tashkil etish. Shunday qilib, mazkur tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish texnika yoʻnalishidagi talabalarning kasbiy va lingvistik tayyorgarligini oshirishda muhim oʻrin tutadi va ularni xalqaro darajadagi raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. — Pearson Education, 2014.
2. Rost M. Teaching and Learning Second Language Listening. — London: Routledge, 2011.
3. Richards J.C., Schmidt R. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. — Pearson, 2010.
4. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. — Москва: Просвещение, 2006.
5. Jalolov J.J. Chet til oʻqitish metodikasi. — Toshkent: Oʻqituvchi, 2012.
6. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. — Pearson Longman, 2007.
7. Vandergrift L., Goh C. Teaching and Learning Second Language Listening. — London: Routledge, 2012.